

Effekten av känslorna skam och ledsnad på implicita och explicita

stereotyper mot äldre/yngre

Celie Eriksson och Maria Oskarsson

PSY 142, Vt-2003

Lunds Universitet

Handledare:

Fredrik Björklund

Martin Bäckström

Abstract

The purpose of this experiment was to investigate the effect of shame and sadness on stereotyping towards older/younger persons. Velten mood induction procedure was used to induce the relevant emotions. Research has shown that people in negative moods tends to use stereotypes in their evaluation of social groups to a lesser extent than people in positive moods. Hence it was relevant to study the effects of two different negative moods compared to a control group. Stereotyping was measured with two explicit test's and one implicit test. No statistical significant differences was found between the three groups in this study. However an overall significant difference was found between the tendency to stereotype towards older then younger persons, for all the participants in this study.

Effekten av känslorna skam och ledsnad på implicita och explicita stereotyper mot äldre/yngre

I början av 1900-talet var medellivslängden för män 34 år och 37 år för kvinnor. 1990 hade medellivslängden ökat till 75 år för män och 80 år för kvinnor. Samtidigt som vi lever allt längre ökar proportionen äldre i populationen. År 2025 förväntas andelen äldre i samhället utgöra 20% av populationen (motsvarande siffra var 12% 1960) (Tornstam, 1992). Ökningen av andelen äldre är inte unikt för Sverige, liknande ökningarna i proportionen äldre noteras i flera länder i Asien, Nya Zeeland (Ng, 1998) och USA (Kalavar, 2001).

När världen åldras blir begreppet ageism allt mer aktuellt. Ageism refererar till stereotypiserande eller diskriminering mot någon åldersgrupp baserat på ålder (Kalavar, 2001). Det är ett begrepp som först introducerades av Butler 1969 (Ng, 1998). Stereotyper refererar till kognitiva strukturer som innehåller kunskap, åsikter och förväntningar om en social grupp (Kunda, 1999). Stereotypisering definieras här som tillämpandet av stereotyper.

Syftet med studien är att studera hur skam och ledsnad påverkar (yngre) människors stereotypisering mot åldersgrupperna äldre/yngre.

Flera studier har behandlat stereotyper om äldre. Vissa studier har visat att det finns både positiva och negativa stereotyper om äldre. Dock visar andra studier att attityder om äldre tenderar att vara mer negativa än attityder om yngre (Kalavar, 2001). Både äldre och yngre människor föredrar unga framför gamla människor, men vissa studier rapporterar att äldre människor är mer positiva till sin åldersgrupp än unga människor är till samma grupp (Hummert, Garstka, O'Brien, Greenwald & Mellot, 2002). Yngre människor föredras även som läkare, hårfrisörer, advokater,

bilmekaniker, etc. Den föredragna medelåldern är i samtliga yrken under 40.

(Kalavar, 2001).

En studie med collegestudenter visade en viss skillnad mellan män och kvinnor. I den studien uppvisade män mer ageism än kvinnor (Kalavar, 2001).

Anledningen till att människor stereotypiserar är enligt Fiske (2000) sociala motiv. Det mest centrala motivet är känslan av samhörighet med en grupp (belonging). De andra är att kunna lita på andra människor i en grupp (trusting), att öka sin självkänsla (enhancing), att den sociala omvärlden är begriplig (understanding) och behovet av att kunna förutsäga andras reaktioner på det egna beteendet (controlling).

I forskningen kring stereotyper har man hittat en relation mellan olika känslotillstånd och människors användande av stereotyper. Mycket av den forskningen har fokuserat på huruvida negativa känslor har en annan påverkan än positiva känslor. Vid positivt humör tenderar stereotypisk bedömning av sociala grupper att öka medan det tenderar att minska vid negativt humör (ledsnad) (Lambert, Khan, Lickel & Fricke, 1997; Bodenhausen, Mussweiler, Gabriel & Moreno, 2001). Forskningsresultaten är dock inte helt entydiga. Andra studier har visat att ledsna människor endast var mindre benägna att använda stereotyper än positiva människor i de situationer när det bedömdes som olämpligt. Om stereotypen bedömdes som relevant fanns ingen skillnad mellan ledsna och positiva människor (Lambert, Khan, Lickel & Fricke, 1997). Ett annat undantag till relationen mellan positivt humör och ökat stereotypiserande är tillgång till kontrastereotypisk information. Om sådan information är tillgänglig så tenderar även positiva personer att stereotypisera mindre (Hummert, Garstka, Greenwald, & Mellot, 2002; Bodenhausen, Mussweiler, Gabriel & Moreno, 2001).

En förklaring till ökat stereotypiserande vid positivt humör är människors motivation att behålla sitt goda humör. Teorin kallas ”mood-maintenance hypothesis” och den säger att vid gott humör bearbetas information snabbt, vilket inte ger mycket tid för att fundera på alternativa förklaringar som potentiellt kan förstöra det positiva humöret. Ledsnad däremot påverkar stereotypisering negativt, d v s ledsna människor tenderar att stereotypisera mindre än glada människor. Enligt ”mood-maintenance hypothesis” har ledsnad den här påverkan på människors kognition därför att hon är motiverad att höja sitt humör. Vid ett ledsamt tillstånd har all information potential att höja hennes humör, så hon bearbetar information noggrant. En annan teori är att känslor fungerar som en signal, ”mood-as-information/Input hypothesis”. Glädje signalerar att allting är bra och ledsnad signalerar att allt inte är som det ska, att ytterligare analyserande är nödvändigt (Lambert, Khan, Lickel & Fricke, 1997).

En studie av Michel Ferrari och Emiko Koyama (2002) visade att människor tolkade upplevelsen av den negativa emotionen ilska annorlunda än upplevelsen av den negativa emotionen skam. I väst sågs ilska generellt som en mer positiv emotion än skam. Skam har relaterats till defensiv, vedergällande ilska och det har föreslagits att vedergällande ilska kan tolkas som en försvarsmekanism för självet (Ferrari & Koyama, 2002). Alla negativa emotioner tolkas således inte likadant. År 2000 rapporterade A. Johansson och A. Pekula i sin studie om effekten av skam och stolthet på stereotypisering att människor som kände skam stereotypiserade mer än människor som kände stolthet. När det gäller emotionerna skam och ledsnad placeras skam inom kategorin för de självmedvetna emotionerna (socialt utvärderande känslor), men det råder delade meningar kring vilken kategori emotioner ledsnad tillhör. Enligt Leary är ledsnad en självmedveten emotion (Leary, 2000), men Lazarus är av uppfattningen att

ledsnad är ett passivt emotionellt tillstånd som endast i extrema fall (vid större förluster) hör hemma i kategorin självmedvetna emotioner (Lazarus, 1991).

Vår hypotes är att ledsnad påverkar människor att stereotypisera mindre än skamgruppen och kontrollgruppen samt att skam påverkar människor att stereotypisera mer än ledsnadgruppen och kontrollgruppen. Vår hypotes rörande testen är att medelvärdena kommer att skilja sig för de tre olika grupperna. Vi tror även att det kommer finnas en skillnad i medelvärde i avseende på implicit stereotypisering mot äldre i förhållande till yngre.

Metod

Urval/försökspersoner

Studien omfattade 82 deltagare. Alla deltagarna kom från Sydsvenska gymnasiet, Österportskolan i Ystad. De var mellan 17 till 20 år gamla. Medelåldern var 18,56 år, standardavvikelsen var 0,7416. 64,2 % av deltagarna i studien var kvinnor och 35,8 % av deltagarna var män. Deltagarna läste olika program, 53,1% läste Samhällsprogrammet, 33,3% läste Handelsprogrammet och 13,6% kom från olika program med psykologi som extra tillval.

Material/instrument

För känslolinducering användes en variant av Velten's "Mood Induction Procedure" (Velten, 1968). Metoden kallas "Imagination MIP" och har visat sig framgångsrik i framkallandet av negativa känslor (Westermann, Spies, Stahl & Hesse, 1996). Deltagarna fick skriva instruktioner att tänka på en specifik känsla och försöka minnas en händelse då de hade upplevt gällande känsla och sedan försöka återskapa denna känsla (Appendix A och B).

För att kontrollera om känslolinduceringen lyckats konstruerades ett test som bestod av olika adjektiv som indikerade olika känslotillstånd. Med hjälp av Stora

Synonymordboken (Strömberg, 1998) och Svenska språkets synonymer (Dahlin, 1978) togs sammanlagt 30 adjektiv fram för att representera känslorna skam, ledsnad, glädje, ilska och neutral. För varje adjektiv fanns fyra svarsalternativ: stämmer precis/ stämmer ganska bra/ stämmer inte särskilt bra/ stämmer inte alls (Appendix C).

Resultatet på testet tolkas så att ju lägre poäng desto mer känsla.

För att utöka sannolikheten för att induceringseffekten fanns kvar genom hela experimentet instruerades deltagarna skriftligen (efter att ha utfört det andra attitydtestet) att tänka tillbaka på känslan de inledningsvis hade blivit instruerade att sätta sig in i, men att den här gången skriva ner minnet och de känslor som fanns inblandade.

Ett självskattningsformulär angående hur väl induceringen fungerade användes som komplement till den första manipulationskontrollen (Appendix D). Deltagarna fick själva bedöma hur väl de upplevde att de hade lyckats ta fram ett minne av känslan och hur lätt alternativt hur svårt det var. Till detta användes ett formulär som konstruerats av Johansson & Pekula (2000). Det var möjligt att få mellan 4 och 20 poäng. Resultatet ska tolkas så att höga poäng indikerar att det var lätt att framkalla känslan.

För att eliminera förväntanseffekter ("demand effects") inkluderades slutligen några frågor kring experimentet för deltagarna att besvara. Syftet med frågeformuläret var att identifiera de deltagare som under testningens gång hade funderat kring syftet med studien, för att om så var fallet exkludera dem från stickprovet. Detta skedde i ett fall, vilket medförde att vi fick 81 deltagare (istället för 82).

För att mäta deltagarnas attityder till kategorierna äldre respektive yngre användes tre test. Två av dessa är explicita test och ett är ett implicit test. Det första explicita testet (som i fortsättningen kommer att refereras till som det explicita testet)

består av 18 frågor som var och en har fem svarsalternativ. Ett exempel på en sådan fråga med svarsalternativ är:

” Tycker du att det finns någon skillnad mellan gamla och unga vad det gäller att vara en börda för samhället, dvs är någon av grupperna en större börda för samhället än den andra?

Det är en stor skillnad, gamla är en mycket större börda än unga.

Det är en stor skillnad, unga är en mycket större börda än gamla.

Det är en liten skillnad, gamla är en lite större börda än unga.

Det är en liten skillnad, unga är en lite större börda än gamla.

Det finns ingen skillnad, gamla och unga är en lika stor börda. ”

Ju högre poäng på detta test desto mer negativ attityd till äldre, omvänt gäller d v s ju lägre poäng desto mer negativ attityd till yngre. Poängskalan för testet låg mellan 18 poäng och 90 poäng.

Det andra explicita testet avser att mäta klassisk respektive modern ”ageism”, dvs. stereotypisk syn på äldre människor som kategori. Testet är baserat på Modern Racism Scale (McConahay, 1986). Det inkluderar 19 påståenden, var och ett med svarsalternativen 1-7 där 1 = stämmer helt och 7 = stämmer inte alls. Vilket innebär att låga poäng indikerar på negativa attityder mot äldre. För det klassiska testet är minimivärdet 9 poäng och maxvärdet 63 poäng. Det moderna testet har mellan 11 poäng och 77 poäng. Ett exempel på ett påstående som avser spegla klassisk ageism är:

” Åldringar bör bo i skyddade miljöer på grund av de faror som finns i samhället ”.

Ett exempel på ett påstående som avser spegla modern ageism är:

” Samhället tar mer hand om äldre än vad som är rättvist mot andra grupper ”.

För det implicita testet som användes var, till skillnad från de explicita testen, kategoriseringen äldre/ yngre inte på förhand given. I stället används en mer "inklusive" form av kategorisering, d v s kategoriseringen är inte lika "vid" som kategorin äldre respektive kategorin yngre, utan mer specifik i vilka som kan inkluderas i kategorin. Exempel på sådana kategorier är mormor, papporna, tonåringarna, flickan. Testet består av 48 påbörjade, men inte avslutade, meningar. Ett exempel på en sådan påbörjad mening är:

" Mormor gick till discot _____ . "

Det implicita testet avser att mäta "Stereotypic Explanatory Bias" (SEB). Det innebär att när ett beteende är inkonsekvent med förväntningar är man mer benägen att försöka förklara beteendet än när beteendet är konsistent med förväntningar (Sekaquaptewa, Espinoza, Thompson, Vargas & von Hippel, 2003).

Ett annat exempel på en påbörjad, men inte avslutad, mening är:

" Flickan gick till discot _____ . "

Det första exemplet handlar om ett beteende som är inkonsistent med stereotypa förväntningarna och det andra exemplet handlar om ett beteende som är mer konsistent med stereotypa förväntningarna. Fortsättningar på dessa meningar i enlighet med SEB skulle kunna vara:

"Mormor gick till discot för att hon var orolig för sitt barnbarn."

"Flickan gick till discot och dansade."

Det första beteendet, som är inkonsistent med förväntningar, förklaras, medan det andra beteendet, konsistent med förväntningar, inte förklaras. För att beräkna testpoängen användes två oberoende bedömare för att utvärdera ifall det gavs en förklaring på de kongruenta respektive icke-kongruenta items. För de 31 relevanta items uppnåddes konsensus i 29 av dessa, vilket innebär att i ca 94% av fallen

bedömde de två bedömarna lika. Om en förklaring gavs tilldelades 1 poäng. SEB (stereotypic explanatory bias)-poängen räknas ut på följande sätt:

1. Beräknar SEB i avseende på yngre:

summan av förklaringar när äldre betar sig som yngre/ antalet items
minus

summan av förklaringar när yngre betar sig som yngre/ antalet items
differensen blir ett testvärde som vi definierar SEB yngre

2. Beräknar SEB i avseende på äldre:

summan av förklaringar när yngre betar sig som äldre/ antalet items
minus

summan av förklaringar när äldre betar sig som äldre/ antalet items
differensen blir ett testvärde som vi definierar SEB äldre

Testvärden större än noll innebär att deltagaren procentuellt sätt har gett förklaringar till fler beteenden som inte är kongruenta med stereotypen än till beteenden som är kongruenta med stereotypen.

Genomgående i analysen definieras statistisk signifikans med p -värden $< 0,05$.

Ma o sannolikheten att vi förkastar en ”sann” nollhypotes är mindre än 5%.

Procedur

Testmaterialet samlades in under en tre-dagars period på Sydsåkånska gymnasiet. Deltagarna testades i sina klassrum. De satt jämte varandra antingen runt bord eller i klassiska skolbänkar. Närvarande vid försökstillfällena var, förutom deltagarna, två försöksledare och en lärare. Deltagarna fick muntliga instruktioner om vad de skulle göra och hur lång tid testningen beräknades ta. Vi informerade deltagarna så mycket som möjligt om testningen, utan att på det sättet avslöja syftet med studien. Innan testningen informerades deltagarna att en del av uppgiften var att

uppleva känslorna skam eller ledsnad. Vi var noga med att poängtera att testerna var anonyma, att det var helt frivilligt att vara med och att det var möjligt att avbryta när man ville. Deltagarna informerades även om att testen inte var avsedda att på något sätt mäta intelligens eller personlighet.

Deltagarna delades slumpmässigt in i två experimentgrupper och en kontrollgrupp. Induceringen skedde genom att försökspersonerna fick läsa en text där skamgruppen instruerades att tänka på en händelse då de upplevde skam för att sedan försöka framkalla denna känsla igen, ledsengruppen instruerades på samma sätt att tänka på en upplevelse då de kände ledsnad. Kontrollgruppen inducerades inte. Testningen började med känslainducering för experimentgrupperna, som följdes av en känslokontroll. För kontrollgruppen började testningen med känslokontroll. Efter de två första attitydtesten gavs självskattningsformuläret för de två grupper som hade inducerats med skam respektive ledsnad. Syftet med detta var att få en uppfattning om hur väl de tyckte att induceringen hade lyckats, dels för att åter aktivera känslan om den hade försvunnit under testningen gång, men även för att studera hur deltagarna hade upplevt att induceringen hade fungerat, samt om vissa känslor var svårare att inducera än andra. Efter detta gavs ytterligare ett attitydtest och därefter avslutades det hela med att deltagarna fick kommentera genomförandet och ange ålder, kön och vilket program de läste.

När samtliga test hade utförts fick de tillfälle att ta upp tankar och frågor de hade angående testningen. Vi berättade om studien, vad den skulle användas till och det förväntade utfallet. Deltagarna fick även våra e-postadresser för att kunna kontakta oss vid eventuella frågor. Genomgången avslutades med att deltagarna fick ett löfte om att få tillgång till den här uppsatsen.

De tre testen som användes för att mäta attityder kontrollerades för förväntanseffekter ("practice effects") genom Latin Square motbalansering (Shaughnessy, Zechmeister, Zechmeister, 2003). Ytterligare en åtgärd gjordes för att eliminera förväntanseffekter ("demand effects"), varje deltagare utfrågades efter genomförandet om denna hade några tankar om syftet med undersökningen, och de deltagare som hade kopplat ihop känslomanipulationen med resterande test togs bort från stickprovet. Anledningen till detta var att om en deltagare tror sig veta hur denna förväntas svara, så kan det påverka hur deltagaren svarar.

Resultat

Den första vi var intresserade av att studera var om grupperna skilde sig åt i avseende på deras medelvärden för de olika känslotillstånden. D v s att gruppernas känslotillstånd verkligen var skilda från varandra.

Vi använde MANOVA som visade att gruppernas medelvärden skilde sig signifikant åt (Tabell 1).

Post hoc testen (Tukey) visade att kontrollgruppen skilde sig signifikant från både ledsen- och skamgruppen i avseende på känslorna ledsnad, skam och glädje, då p -värdet i samtliga fall var mindre än 0,001. Det fanns ingen signifikant skillnad mellan skam och ledsnadgruppen för känslorna ledsnad och glädje, dock fanns det för skamkänslan ($p \leq 0,001$). För känslan ilska fanns inga signifikanta skillnader mellan de tre grupperna. När det gäller känslan neutral var kontrollgruppen signifikant skild från ledsnadgruppen ($p=0,01$) medans p -värdet för skillnaden mellan kontrollgruppen och skamgruppen inte nådde signifikansgränsen ($p=0,06$). Inga skillnader kunde påvisas mellan skamgruppen och ledsnadgruppen med avseende på känslan neutral.

Självskattningsformuläret utvärderades med t -test för två oberoende grupper för att studera medelvärdet för båda grupperna skam och ledsen. Vår hypotes

inledningsvis var att det inte skulle föreligga några skillnader mellan grupperna. D v s skamgruppen och ledsnadgruppen lyckades lika bra med att sätta sig in i respektive känsla.

Det visade sig riktigt då det inte fanns någon statistiskt signifikant skillnad mellan grupperna. Medelvärdet för skamgruppen blev 12,93 ($SD=4,43$) För ledsnadgruppen blev medelvärdet 14,38 ($SD=4,12$).

För det explicita testet förväntar vi oss här ska föreligga en skillnad mellan grupperna i avseende på deras medelvärden. Vi gjorde en ensidig ANOVA för att studera skillnader mellan grupperna. Detta gav inga signifikanta resultat, ($F(2, 77) = 0,27, p = 0,77$). Medelvärdet för kontrollgruppen blev 64,96 ($SD=7,11$) och för ledsnadgruppen blev medelvärdet 66,25 ($SD = 5,93$), och för skamgruppen blev medelvärdet 65,72 ($SD = 5,92$). För att studera eventuella könsskillnader utfördes ett t-test ($t(78)=0,14, p=0,89$). Alltså, vi kan inte påvisa någon signifikant skillnad mellan könen.

Vi gjorde en reliabilitetsanalys för det explicita testet. Cronbach alfa visade på värdet 0,58. Den observerade styrkan blev 0,09.

För det klassisk/moderna testet undersökte vi även här om det förelåg någon skillnad mellan grupperna i avseende på deras medelvärden. Vi analyserade först klassisk respektive modern individuellt, sedan tillsammans för att studera skillnader mellan grupperna. Till detta använde vi oss av ensidig ANOVA (för de tre testen). För den klassiska delen av testet uppvisades inga signifikanta skillnader mellan grupperna, ($F(2, 78) = 0,96, p = 0,39$). Gruppernas medelvärden blev för kontrollgruppen 42,57 ($SD= 0,25$), för ledsnadgruppen 44,21 ($SD= 7,75$) och för skamgruppen 45,41 ($SD= 7,23$). T-testet för att studera könsskillnader visade ($t(44)=-1,46, p=0,15$). Även här kan vi inte påvisa någon signifikant skillnad mellan könen.

Den moderna delen av testet visade inte heller på några signifikanta skillnader, ($F(2, 78) = 0,49, p = 0,93$). Medelvärdena blev för kontrollgruppen 51,46 ($SD= 7,09$), för ledsnadgruppen 52,29 ($SD= 8,49$), och för skamgruppen 52,00 ($SD= 8,12$). För att studera eventuella könsskillnader utfördes ett t-test ($t(79) = -0,60, p=0,55$), d.v.s inga signifikanta skillnader.

Även summan av de två delarna visade inte signifikanta skillnader mellan grupperna ($F(2, 78) = 0,89, p = 0,41$) eller mellan könen ($t(41) = -1,15, p=0,26$).

Reliabiliteten, mätt med cronbach alfa visade på värdet 0,57 för det klassiska och 0,58 på det moderna. Den observerade styrkan blev 0,21 på det klassiska och 0,06 på det moderna. Den observerade styrkan på de två delarna sammanslagna blev 0,13.

För att utvärdera de implicita måtten (SEB) använde vi oss av ensidig ANOVA.

När det gäller det implicita testen kunde vi inte påvisa några skillnader mellan de tre grupperna varken för items SEB yngre ($F(2, 72) = 0,27, p = 0,77$) eller för items SEB äldre ($F(2, 69) = 1,31, p = 0,28$). Inte heller fann vi några signifikanta skillnader mellan könen för SEB yngre ($t(73)=0,24, p=0,81$) respektive SEB äldre ($t(70) = -0,36, p=0,72$).

Vi testade även med ett t-test för skillnader mellan SEB äldre och SEB yngre, för att se om deltagarna överlag var mer benägna att förklara äldres beteende när detta var inkongruent med stereotypen (till exempel mormor gick på disco) än yngres beteende när det var inkongruent med stereotypen (till exempel 20-åringen var vis). Resultatet blev att vi kunde påvisa en signifikant skillnad mellan dessa kategorier ($t(70)=2,74, p=0,01$). Medelvärdet för SEB äldre blev 0,05 ($SD=0,14$) och för SEB yngre blev medelvärdet -0,02 ($SD=0,16$).

Vi gjorde även här en reliabilitetsanalys, cronbach alfa blev 0,74 för SEB äldre respektive 0,52 för SEB yngre. Den observerade styrkan för SEB äldre blev 0,09 och 0,28 för SEB yngre.

När det gäller våra inledande hypoteser kan vi konstatera att vi inte kunnat påvisa statistiskt signifikanta skillnader mellan grupperna för det explicita testet, modern/klassiska testet. Vi kunde inte heller påvisa några signifikanta skillnader mellan grupperna för det implicita testet. Däremot kunde en statistiskt signifikant skillnad påvisas överlag mellan SEB äldre och SEB yngre (delkomponenter i det implicita testet), då ($t(71)=2,74, p=0,01$).

Diskussion

Syftet med studien var att studera hur känslorna skam och ledsnad påverkade tillämpandet av stereotyper på åldersgruppen gamla/unga. Tidigare studier hade visat att människor tenderar att stereotypisera mer vid positivt humör och mindre vid negativt humör. Andra studier hade bekräftat den relationen mellan humör och stereotypisering, med vissa inskränkningar som till exempel stereotypens lämplighet i den givna situationen. Att stereotypisering ökar vid positivt humör och minskar vid negativt humör kan förefalla kontraintuitivt. Att det upplevs så kan vara en effekt av att man tolkar stereotypisering som enbart negativt och kopplar samman positivt humör med positivitet eller positiv inställning till andra människor. Stereotyper behöver inte med nödvändighet vara negativa, det finns även positiva stereotyper som till exempel att gamla människor är visa. Fokus tenderar dock att ligga på negativa stereotyper och det är möjligt att det bidrar till en uppfattning att stereotyper enbart är negativa. Vidare finns den möjligheten att den inducerade känslans effekt på stereotypisering i en experimentell situation inte är jämförbar med hur en ”spontan” känsloupplevelse påverkar stereotypisering. En strukturerad externt införd

experimentsituation har fördelen att många faktorer kan kontrolleras, som att samtliga deltagare har mottagit samma instruktioner, att testsituationen har varit densamma för alla, att testen genomförs i korrekt ordning, med mera, som gör att de olika deltagarnas resultat kan jämföras och genom att isolera olika faktorer kan resultaten ge en inblick i orsak- och verkan förhållandet. Nackdelen är att eftersom testsituationen inte är en vardaglig situation finns alltid möjligheten att beteendet som mäts inte alls är ett mått på hur deltagarna i vanliga fall stereotypiserar. En observationsstudie i "det verkliga livet" kan användas för att kontrollera att resultatet från en experimentell studie kan generaliseras utöver experimentsituationen, till exempel skulle rekryterare kunna observeras medan de bedömer unga och gamla sökandens lämplighet för olika yrken och sedan låta dessa rekryterare svara på olika test som mäter ageism. Dock kan det även i en sådan studie vara svårt att kontrollera vilka känslor som verkligen upplevs av deltagarna och det kan dessutom vara svårt att sammanträffa en observation med ett tillfälle då deltagarna "spontant" upplever den känsla som önskas studeras. Kontraintuitivt eller inte så visar tidigare forskning att vid positivt humör ökar stereotypisering och vid negativt humör minskar stereotypisering. Med denna relation i grunden hade vi en god aning om vilken effekt faktorn ledsnad skulle kunna tänkas ha på den beroende variabeln i vår studie. När det gällde faktorn skam var det dock svårare. Den enda indikation vi hade att gå på var att i en tidigare kandidatuppsats hade man funnit att skamsna människor tenderade att stereotypisera mer än stolta människor. Även om skam, liksom ledsnad, är en negativ emotion, så behöver det inte med nödvändighet innebära att skam har samma effekt på stereotypisering som ledsnad. Dels är skam en självmedveten emotion, dels har skam relaterats till ilska. Vi tänkte oss att när man är arg riktar man (ofta) ilskan utåt, således, om skam har en relation till ilska, kan man tänka sig att människor blir arga

när de är skamsna (föreslagsvis för att skydda självet enligt Ferrari & Koyama, 2002) och stereotypiserar mer (mot utgruppen). Således blev våra hypoteser att ledsnadgruppen kommer att stereotypisera mindre än skamgruppen. Vi inkluderade även en kontrollgrupp i stickprovet, som av en ren slump visade sig vara glada på vår känslokontroll (vilket kan ha att göra med att det var studentvecka under de dagar som testningen utfördes). Baserat på den upptäckten antog vi att ledsnadgruppen skulle stereotypisera mindre än både skamgruppen och kontrollgruppen, och att ingen skillnad skulle finnas mellan skam- och kontrollgruppen.

Det visade sig att vår känslainducering verkade ha fungerat ganska bra. Dock gjorde vi en oväntad upptäckt, även skamgruppen upplevde ledsnad. Ledsnadgruppen tenderade visserligen att vara mer ledsna än skamgruppen, men denna skillnad var inte statistiskt signifikant. Det medförde problem eftersom skam och ledsnad hade predicerats olika utgångar och en sammanblandning av de två känslorna gör att vi inte kan isolera skamkänslans påverkan på den beroende variabeln. Den andra manipulationskontrollen, som var ett självskattningsformulär för att indikera hur väl deltagarna själva upplevde att de lyckats framkalla känslan skam eller ledsnad, visade inte på några signifikanta skillnader mellan grupperna. Dock fanns där en tendens till att skamgruppen hade upplevt det något svårare än ledsnadgruppen. Kanske är skam en svårare känsla att framkalla? Det kan tänkas att människor tolkar skam som mer negativt än ledsnad och att det därför finns en större motvilja att uppleva skam än det finns motvilja att uppleva ledsnad.

När vi studerade resultaten på övriga mätinstrument fann vi tendenser i riktning mot vår ursprungliga hypotes, men inga statistiskt signifikanta skillnader mellan grupperna. Det är möjligt att vår hypotes var felaktig och det verkligen inte finns någon skillnad mellan de olika känslornas påverkan. Därmed kan vi inte utan vidare

anta att skam och ledsnad har samma effekt på stereotypisering, ytterligare variabler måste tas i beaktande. En av dessa är frånvaron av etablerade svenska test som mäter ageism. Eftersom det, så vitt vi vet, inte finns några sådana att tillgå fick vi använda oss av nykonstruerade test. Detta medför att vi inte vet i vilken utsträckning testen egentligen mäter ageism. Det kan vara så att de är utmärkta mått, men de kan också överskatta respektive underskatta deltagarnas stereotypisering. Hur det än må vara med det så måste man börja någonstans och förhoppningsvis kan våra resultat användas för att utvärdera och förbättra testen, så att vi inom en snar framtid har test med god validitet och reliabilitet att arbeta med. Vårt resultat skulle även kunna bero på att vi inte i full utsträckning lyckats inducera skamkänslan. En annan förklaring är vårt begränsade stickprov. Den observerade styrkan visar på låga värden (<28% för samtliga test), vilket innebär att det skulle behövas ett tre gånger så stort stickprov för att ha en god chans att hitta en skillnad om det verkligen föreligger någon skillnad.

En statistiskt signifikant skillnad fanns, deltagarna överlag var mer benägna att förklara äldres beteende när detta var inkongruent med stereotypen (till exempel mormor gick på disco) än yngres beteende när det var inkongruent med stereotypen (till exempel 20-åringen var vis). Under förutsättning att testet är ett något så när bra mått på implicit stereotypisering, och med tanke på att deltagarna i vårt stickprov var unga, kan man säga att resultatet indikerar att deltagarna var mer stereotypiserande mot utgruppen (de äldre) än ingruppen (sin egen åldergrupp). Det är ett resultat som kan förankras i Susan Fiskes teori (2000) att vi människor har sociala motiv att stereotypisera. Ett av dessa motiv är att göra den sociala omvärlden begriplig, vilket skulle kunna förklara varför deltagarna i studien har varit så benägna att ge förklaringar till beteende som var inkongruenta med stereotypen. Det mest centrala motivet enligt Fiske är behovet av att känna samhörighet med en grupp, vilket skulle

kunna förklara varför deltagarna har fått högre poäng på implicit stereotypisering mot utgruppen än mot ingruppen.

Den könsskillnad som Kalavar (2001) hade rapporterat kunde inte styrkas i vår studie. Männen i vår studie var inte mer stereotypiserande än kvinnor, vi fann ingen skillnad mellan de två grupperna. Det kan bero på att det verkligen inte fanns någon skillnad mellan våra manliga och kvinnliga deltagare, men det kan också vara en effekt av att fördelningen mellan män och kvinnor i studien var så ojämn (64,2% var kvinnor och 35,8% var män), vilket kan tänkas reducera styrkan. Detta skulle kunna vara en förklaring till att vi inte kan påvisa signifikanta skillnader mellan könen.

Summa summaris har vi inte hittat några skillnader mellan grupperna skam och ledsnad. Dock kan vi därmed inte säga att det inte finns några skillnader mellan hur skam och ledsnad påverkar stereotypiserande. Med testens erhållna styrka och reliabilitet, samt osäkerheten med validiteten vore det oklokt att tro att dessa resultat på någotvis har motbevisat mood-maintenance hypothesis eller mood-as-information/input hypothesis. Vi kan endast konstatera att vårt datamaterial inte var tillräckligt för att upptäcka någon skillnad (om det finns en skillnad) mellan de skamsna, ledsna och glada deltagarna.

Det finns flera vägar att gå för att förbättra förutsättningarna för att mäta stereotypiserande mot äldre. Genom att samla in ett större datamaterial kan man ge testen en rimlig chans att upptäcka en eventuell skillnad mellan grupperna. Ett annat sätt att analysera det erhållna datamaterialet är att studera de olika items med till exempel faktoranalys för att på så sätt vidareutveckla och förbättra testen. För att ge testen extern validitet kan man sedan jämföra hur människor svarar på testen med hur de agerar i en observationsstudie.

Det implicita testet som gjordes är det även möjligt att analysera kvalitativt med till exempel meningsanalys.

Referenser

- Bodenhausen, G.V., Mussweiler, T., Gabriel, S., & Moreno, K.N. (2001). Affective Influences on Stereotyping and Intergroup Relations. *Handbook of affect and social cognition*, 319-343.
- Carver, C. S. (2003). Pleasure as a sign you can attend to something else: Placing positive feelings within a general model of affect. *Cognition and Emotion*, 17, 241-261.
- Dovidio, J. F., & Gaertner S. L. (1986). *Predjudice, discrimination, and racism*. San Diego, CA: Academic Press.
- Ferrari, M., & Koyama, E. (2002). Meta-emotions about anger and amae. *Consciousness & Emotion*, 3, 197-211.
- Finegan, J. E., & Seligman, C. (1995). In Defense of the Velten Mood Induction Procedure. *Canadian Journal of Behavioural Science*, 27, 405-419.
- Fiske, S.T. (2000). Stereotyping, prejudice and discrimination at seam between the centuries: evolution, culture, mind and brain. *European Journal of Social Psychology*, 30, 299-322.
- Hummert, M. L., Garstka, T. A, O'Brien, L. T, Greenwald, A. G., & Mellot, D. S. (2002). Using the Implicit Association Test to Measure Age Differences in Implicit Social Cognitions. *Psychology and Aging*, 17, 482-495.
- Johansson, A., & Pekula, A. (2000). Effekten av skam och stolthet på användandet av implicita och explicita stereotyper mot äldre. Kandidatuppsats, Institutionen för psykologi HT00.
- Kalavar, J. M. (2001). Examining ageism: do male and female collage students differ?. *Educational Gerontology*, 27, 507-513.

- Kunda, Z. (1999). *Social Cognition; making sense of people*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Lambert, A.J., Khan, S.R., Lickel, B.A., & Fricke, K. (1997). Mood and the Correction of Positive Versus Negative Stereotypes, *Journal of Personality and Social Psychology*, 72, 1002-1016
- Lazarus, R. S. (1991). *Emotion and adaption*. Oxford: Oxford University Press.
- Leary, M. R. (2000). Affect, Cognition, and the Social Emotions. I J.P. Forgas (red), *Feeling and Thinking: the role of affect in social cognition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ng S. H. (1998). Social psychology in an ageing world: Ageism and intergenerational relations. *Asian Journal of Social Psychology*, 1, 99 – 116.
- Sekaquaptewa D., Espinoza P., Thompson M., Vargas P., & von Hippel, W. (2003). Stereotypic explanatory bias: Implicit stereotyping as a predictor of discrimination. *Journal of experimental Social Psychology*, 39, 75-82.
- Shaughnessy J. J., Zechmeister E. B., & Zechmeister J. S. (2003). *Research Methods in Psychology*, 6th ed. New York: McGraw-Hill.
- Tornstam, L. (1992). *Åldrandets socialpsykologi*. Kristianstad: Rabén & Sjögren.
- Velten, E. Jr. (1968). A laboratory task for induction of mood states. *Behavior Research and Therapy*, 6, 473-482.
- Westermann R., Spies K., Stahl G., & Hesse F. W. (1996). Relative effectiveness and validity of mood induction procedures: a meta analysis. *European Journal of Social Psychology*, 26, 557-580.

Appendix A

Fundera över känslan skam. När man känner skam skäms man så mycket att man bara vill dra sig undan. Man tycker att det som hänt är så hemskt pinsamt att man vill försvinna och dra sig undan andra människor.

Försök att minnas en händelse då du upplevde skam och som fortfarande när du tänker på händelsen får dig att känna skam. Det kan vara något som hänt i barndomen eller helt nyligen, ha att göra med skolan eller fritid, något man har presterat och mycket annat.

När du har kommit på något minne av en händelse då du upplevde skam, koncentrera dig på den situationen.

Försök att se händelsen framför dig. Vad hände? Vad tänkte du? Hur kändes det? Försök att koncentrera dig på den känslan och koppla bort allting annat. Försök att verkligen sätta dig in i känslan och håll kvar den.

Appendix B

Fundera över känslan ledsnad. När man känner ledsnad är man nedstämd och sorgsen. Man känner sig vemodig och kan till följd därav bli tyst och sluten.

Försök att minnas en händelse då du upplevde ledsnad och som fortfarande när du tänker på händelsen får dig att känna dig ledsen. Det kan vara något som hänt i barndomen eller helt nyligen, ha att göra med skolan eller fritid, någon vän eller släkting och mycket annat.

När du har kommit på något minne av en händelse då du upplevde ledsnad, koncentrera dig på den situationen.

Försök att se händelsen framför dig. Vad hände? Vad tänkte du? Hur kändes det? Försök att koncentrera dig på den känslan och koppla bort allting annat. Försök att verkligen sätta dig in i känslan och håll kvar den.

Appendix C

Här nedan finns ord som beskriver olika känslotillstånd. Sätt ett kryss i rutan under det svarsalternativ som bäst beskriver hur du känner dig nu.

		1. Stämmer precis	2. Stämmer ganska bra	3. Stämmer inte särskilt bra	4. Stämmer inte alls
1.	Munter				
2.	Ödmjuk				
3.	Dyster				
4.	Harmonisk				
5.	Förbannad				
6.	Generad				
7.	Oberörd				
8.	Uppsluppen				
9.	Förargad				
10.	Melankolisk				
11.	Lugn				
12.	Nedstämd				
13.	Ursinning				
14.	Tillfreds				
15.	Förlägen				
16.	Uppretad				
17.	Glad				
18.	Ointresserad				
19.	Sorgsen				
20.	Skyldig				
21.	Bekymrad				
22.	Förbaskad				
23.	Ångerfull				
24.	Lycklig				
25.	Opåverkad				
26.	Ledsen				
27.	Skamsen				
28.	Neutral				
29.	Fnittrig				
30.	Sur				

Appendix D

Det första momentet du fick göra var att försöka sätta dig in i en känsla. Hur tycker du att det gick? Kryssa för det alternativ som stämmer överens med hur du upplevde det.

1. Hur lite eller mycket lyckades du få fram ett minne av känslan?

Inte alls
 Lite
 Varken lite eller mycket
 Mycket
 Väldigt mycket

2. Hur lätt eller svårt var det att se händelsen du mindes framför dig?

Mycket lätt
 Lätt
 Varken lätt eller svårt
 Svårt
 Mycket svårt

3. Hur levande var minnet?

Inte alls levande
 Lite levande
 Varken lite eller mycket levande
 Väldigt mycket levande

4. Hur starkt kände du känslan?

Inget av känslan alls
 Lite av känslan
 Varken lite eller mycket av känslan
 Mycket av känslan
 Väldigt mycket av känslan

Tabell 1

Multivariate Tests^c

Effect		Value	F	Hypothesis df	Error df	Sig.
Intercept	Pillai's Trace	,992	1926,805 ^a	5,000	74,000	,000
	Wilks' Lambda	,008	1926,805 ^a	5,000	74,000	,000
	Hotelling's Trace	130,189	1926,805 ^a	5,000	74,000	,000
	Roy's Largest Root	130,189	1926,805 ^a	5,000	74,000	,000
GRUPP	Pillai's Trace	,734	8,691	10,000	150,000	,000
	Wilks' Lambda	,392	8,842 ^a	10,000	148,000	,000
	Hotelling's Trace	1,231	8,990	10,000	146,000	,000
	Roy's Largest Root	,858	12,871 ^b	5,000	75,000	,000

a. Exact statistic

b. The statistic is an upper bound on F that yields a lower bound on the significance level.

c. Design: Intercept+GRUPP

Tests of Between-Subjects Effects

Source	Dependent Variable	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	LEDSNAD	620,612 ^a	2	310,306	15,286	,000
	SKAM	723,654 ^b	2	361,827	30,517	,000
	GLÄDJE	387,180 ^c	2	193,590	12,617	,000
	ILSKA	147,791 ^d	2	73,895	2,405	,097
	NEUTRAL	100,948 ^e	2	50,474	4,972	,009
Intercept	LEDSNAD	16976,068	1	16976,068	836,266	,000
	SKAM	22674,390	1	22674,390	1912,384	,000
	GLÄDJE	27086,863	1	27086,863	1765,287	,000
	ILSKA	24215,226	1	24215,226	787,948	,000
	NEUTRAL	26791,134	1	26791,134	2638,884	,000
GRUPP	LEDSNAD	620,612	2	310,306	15,286	,000
	SKAM	723,654	2	361,827	30,517	,000
	GLÄDJE	387,180	2	193,590	12,617	,000
	ILSKA	147,791	2	73,895	2,405	,097
	NEUTRAL	100,948	2	50,474	4,972	,009
Error	LEDSNAD	1583,388	78	20,300		
	SKAM	924,815	78	11,857		
	GLÄDJE	1196,845	78	15,344		
	ILSKA	2397,098	78	30,732		
	NEUTRAL	791,891	78	10,152		
Total	LEDSNAD	19628,000	81			
	SKAM	24282,000	81			
	GLÄDJE	28626,000	81			
	ILSKA	26985,000	81			
	NEUTRAL	27716,000	81			
Corrected Total	LEDSNAD	2204,000	80			
	SKAM	1648,469	80			
	GLÄDJE	1584,025	80			
	ILSKA	2544,889	80			
	NEUTRAL	892,840	80			

a. R Squared = ,282 (Adjusted R Squared = ,263)

b. R Squared = ,439 (Adjusted R Squared = ,425)

c. R Squared = ,244 (Adjusted R Squared = ,225)

d. R Squared = ,058 (Adjusted R Squared = ,034)

e. R Squared = ,113 (Adjusted R Squared = ,090)